

Людмила КРАМАР,
вчитель вищої категорії Остерської ЗОШ І–ІІІ ст. № 2 ім. Ю.Збанацького
Козелецького р-ну Чернігівської обл.

Екологічне виховання в початковій школі

"Земля – наша мати, всіх годує", – говорить українське прислів'я. У цьому прислів'ї відбито ставлення українського народу не тільки до землі, а й взагалі до всього довкілля: рослин і тварин, до річок і степів, до підземних багатств і повітря. Щиро шануючи все це, наш народ ніби доводив свою невід'ємність від природи, залежність від неї. Зараз у нашому суспільстві стрімко зростає інтерес до екологічних питань. Все доступнішою стає тривожна інформація про забруднення довкілля. Люди намагаються перебудувати свої взаємини з природою. Людству потрібні нова філософія життя, висока екологічна культура й свідомість.

"Екологія – це новий образ мислення. Якби кожна людина за мить до того, як викинути сміття у лісі, чи вилити у річку відходи, замислилась про наслідки своїх дій, то почувалася б відповідальною за підтримання гарної якості довкілля та усвідомила, що екологічний вибір – це головним чином, вибір політичний. Якби ми всі були громадянами у повному розумінні цього слова, то можна було б з деякою певністю дивитись у майбутнє. Нашій матеріалістичній цивілізації необхідна нова ідеологія. Чому б екології, як новому мисленню, не стати одним із догматів сучасного гуманізму". П'єр Агесс.

Школа бере активну участь у вихованні екологічної культури учнів, а початкова освіта формує нове покоління з новою екологічною етикою, що базується на шануванні всіх живих істот Землі. Активізація екологічної освіти у школі та активна пропаганда екологічного досвіду є найнеобхіднішим терміновим заходом для оздоровлення екологічної ситуації.

Слово "екологія" виникло від грецького "oikos" – оселя, житло, що дослівно означає – наука про житло. Але під "житлом" розуміється середовище існування, його живі й неживі компоненти, взаємозв'язки між ними. Американський біолог, спеціаліст у галузі охорони середовища Баррі Коммонер відобразив розвиток та самовдосконалення природи у 4-х законах екології.

Закон перший – усе пов'язано з усім. Взаємозв'язок простежується в усьому. Дж.Даррелл казав: тварини та рослини – своєрідний барометр. Якщо раптово виявиться, що тварини і рослини зникають, то це – попередження, що з екосистемою нега-

разди. Тому охорона тварин і рослин по суті – охорона самих себе. Коли ми б'ємо тривогу, то робимо це не тільки з естетичних причин. Треба захищати їх тому, що, якщо не буде їх, не існуватимемо й ми.

Закон другий – усе повинно кудись подітись. Ніщо не зникає, не залишаючи сліду.

Закон третій – ніщо не дається просто так. Неможливо лише брати у природи, треба і віддавати. "Земля багата – народ багатий".

Закон четвертий – природа "знає" краще. Цей закон попереджає про необхідність розумного перетворення природних систем.

Початкова школа починає формувати дбайливе ставлення учнів до багатств природи та суспільства, навички та усталені правила поведінки в природі; розкриваються доступні розумінню молодших школярів взаємозв'язки, які існують у природі. Вчителі та вихователі приділяють багато уваги вихованню гуманного ставлення до живого, норм поведінки у природному середовищі, дотримання яких становить основу екологічної культури особистості.

Сама природа – це невичерпне джерело, з якого дитина отримує і знання, і враження. Лев Толстой писав: "Щастя – це бути з природою, бачити її, розмовляти з нею". Діти бачать усе – первоцвіт на лісовій стежці, латаття на дзеркалі води, маленького павучка у зеленій та густій травичці, метушливу білочку на галявині. Увагу привертають також і сезонні зміни в природі, яскравість барв, різноманітність звуків та пахощів. Дуже важливо при цьому, щоб учні любили навколишній світ, дбайливо ставилися до нього, не втрачали зв'язку з ним.

Школярі дізнаються про реальні екологічні проблеми, до яких належать: захист неживої та живої природи від забруднення та винищення, збереження різноманітних та цілісних угруповань, охорона природи як необхідна умова збереження життя людей.

Для формування екологічної культури я використала на практиці метод екологічного проекту. На початку року ознайомила з книжками Л.Н.Єрдакова, який вигадав сюжети про пригоди Екологічного колобка. Колобок – цікавий персонаж. Він зроблений з тіста і не має ніяких екологічних загроз. Такому персонажу можна приписувати різні особливості і поміщати його в різні екологічні ситуації. Екологічний колобок стає членом багатьох біоценозів і вступає там у взаємостосунки з живою

і неживою природою. На нього впливає середовище, а він, у свою чергу, якимось його змінює. Протягом року Екологічний колобок був присутній на уроках та заняттях, присвячених екологічному вихованню. Це допомогло дітям засвоїти деякі екологічні поняття, більше дізнатися про взаємозалежність компонентів природи. На уроках Екологічний колобок ставав ще й інтерактивним.

Одним із основоположних дидактичних принципів є принцип зв'язку навчання з практикою. Психологією давно встановлено, що знання тільки тоді включаються в загальну систему поглядів людини, переростають в переконання, коли вони проходять через сферу його відчуттів і переживань. Емоційне переживання ускладнюється, якщо суб'єкт є не тільки споглядальником, а й учасником подій або процесів. Учителю має допомогти школярам засвоїти основні ідеї захисту і збереження природи, усвідомити взаємозв'язок між людьми і навколишнім середовищем. Тому метод проекту при засвоєнні екологічних знань дуже дієвий.

Проект "Пригоди Екологічного інтерактивного колобка"

Мета проекту:

- навчити учнів здобувати знання самостійно, вміти правильно оцінити результати взаємодії людини і природи;
- покращити ставлення учнів до природи;
- формувати готовність дітей допомагати природі, набути комунікативних навичок;
- підвищити рівень сформованості екологічної культури, ознайомити з різними точками зору на одну проблему;
- навчити користуватися дослідницькими прийомами.

Подорож Екологічного колобка – 4 пори року – за екологічним календарем, адаптований до можливостей дітей 1–4 класів.

План роботи

Зима. Бесіди та виховна робота на уроках. Ознайомлення з пристосуванням тварин та рослин до зимівлі, адаптація до холоду (тепла шуба, нора, барліг); допомога пташкам, звірям узимку; забруднення повітря; збереження і поліпшення властивостей природного середовища).

Грудень

Початок Всеукраїнських природоохоронних акцій: "Збережи ялинку", "Наша допомога птахам", метою яких є збереження живої природи взимку.

3 грудня – День боротьби з пестицидами.

Цього дня екологи усього світу проводять акції та протести, нагадуючи про накопичення у довкіллі значної кількості шкідливих хімічних речовин, зокрема пестицидів, які акумулюються в довкіллі і накопичуються в організмах людей і тварин, спри-

чиняючи важкі наслідки для їхнього здоров'я. Бесіда: "Що таке пестициди".

Січень

29 січня – День мобілізації зусиль проти загрози ядерної війни.

Виставка малюнків "Діти за життя без війни".

Лютий

Лютий–березень – Всеукраїнська екологічна акція з охорони квітів-первоцвітів "Первоцвіт".

2 лютого – Всесвітній День охорони водно-болотних угідь.

Бесіда: "Тварини та рослини боліт".

19 лютого – Міжнародний день захисту морських ссавців.

В Україні це свято можна назвати днем захисту дельфінів, адже вони є єдиними представниками морських ссавців, які мешкають у наших солоних водах. Виставка малюнків "Морські мешканці під загрозою винищення".

Весна. Бесіди, виховна та практична робота на уроках. Рациональне використання природних ресурсів; охорона, відновлення природних ресурсів; весняні турботи тварин; зміни в живій та неживій природі; поведінка в лісі; насаджування дерев.

Березень

Всеукраїнський конкурс "До чистих джерел".

Мета конкурсу – силами громадськості здійснити пошук джерел, розчищення, облаштування та догляд території навколо джерел питної води: струмків, колодязів, артезіанських свердловин. Похід до місцевого джерела. Прибирання території.

14 березня – Всесвітній день дій проти гребель, на захист річок, води, життя.

Всесвітній день дій проти гребель започатковано у 1997 р. з метою об'єднання зусиль людей усього світу в боротьбі проти гребель, а також здійснення просвітництва щодо впливу гребель на річкові екосистеми. Прослухати інформацію: "Як гребля впливає на річкову екосистему".

21 березня – Всесвітній день лісів.

Всесвітній день лісів пов'язаний з діяльністю щодо посадки лісів та висвітлення важливості збільшення кількості зелених насаджень. Цей день відзначається урядами та міжнародними організаціями для визначення плану збереження лісів. Похід до лісництва.

22 березня – Всесвітній день води (Всесвітній день охорони водних ресурсів).

З 1993 року офіційно на всій планеті стали святкувати Всесвітній день води. Цього дня організація з захисту довкілля звертається до всіх держав, що існують на планеті, із закликом приділяти більше уваги захисту водних ресурсів планети і проводити конкретні дії на національних рівнях. Провести бесіду: "Вода – кров Землі".

Квітень

1 квітня – Міжнародний день птахів (День зустрічі птахів).

Свято: "Зустрічаємо птахів".

7 квітня – День охорони здоров'я.

У зв'язку із постійним забрудненням довкілля шораз актуальнішим стає питання охорони здоров'я. Бесіда-диспут: "Здорове довкілля – здорова нація".

Третя субота квітня – Всеукраїнський день довкілля.

Відзначається в Україні щороку, починаючи з 1999 р. Встановлений Указом Президента України "Про День довкілля" на підтримку ініціативи Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і громадських природоохоронних організацій з метою розвитку діяльності, започаткованої Всеукраїнською акцією "Дерево Життя" та іншими громадськими ініціативами. Провести акцію: "Чисте довкілля".

22 квітня – Міжнародний день Землі.

В Україні відзначається з 1992 року. Свято: "День народження Землі".

26 квітня – Роковини Чорнобильської катастрофи. Міжнародний день пам'яті жертв радіаційних аварій і катастроф.

У цей день у 1986 році на Чорнобильській атомній електростанції стався вибух, який спричинив соціально-екологічну катастрофу глобальних масштабів. Мільйони гектарів забруднених радіацією земель, лісів та водойм, втрата здоров'я сотень тисяч людей, чисельні людські жертви та зруйновані долі – все це, здається, мало б бути переконливим доказом того, що мова про безпеку атомної енергетики – не більше як міф, який може надто дорого коштувати всьому людству. Виставка малюнків: "Діти проти радіації".

Травень

12 травня – Свято екологічної освіти.

Провести свято: "Жити, щоб вижити", присвячене екологічним проблемам.

24 травня – Європейський День парків.

Провести акцію з насаджування дерев: "Подаруй паркові дерево".

31 травня – Всесвітній день проти куріння.

31 травня в усьому світі проводиться міжнародна акція із боротьби з курінням – Всесвітній день без тютюну, тобто день, вільний від тютюнового диму.

Диспут: "Дитяче паління та пасивне паління".

Літо. Бесіди та виховна робота на уроках. Відпочиваємо, не забруднюючи та не знищуючи довкілля; захист та збереження генофонду рослинного і тваринного світу; ознайомлення з адаптацією рослин і тварин до прямого сонячного випромінювання; можливості маскувального (присосовного) забарвлення і присосовної поведінки різних тварин до

своїх місцепроживань; як можна сховатися від пекучого проміння сонця; пожежа в лісі).

Червень

5 червня – Всесвітній день навколишнього середовища.

Всесвітній день довкілля вважається однією із найважливіших подій екологічного календаря і щороку відзначається 5 червня у більш ніж 100 країнах світу, починаючи з 1973 року. Щорічне святкування дня довкілля допомагає привернути увагу суспільства до екологічних проблем і підкреслює гостру необхідність у зміні ставлення людини до природних ресурсів. Екскурсія до річки. Акція: "Чисте довкілля".

17 червня – Всесвітній день боротьби з опустелюванням та посухами.

Опустелювання – це один із найтривожніших світових процесів деградації довкілля. Воно загрожує здоров'ю і джерелам засобів до існування понад 1 млрд. людей. Написання твору: "Навіщо нам пустеля – ми хочемо сади".

Осінь. Бесіди та виховна робота на уроках. Готуємось до зими; спалювання сміття – екологічна проблема, ознайомлення з безвідходними технологіями і замкнутими циклами ресурсоспоживання.

Вересень

14 вересня (1 вересня за Григоріанським календарем) – День Творця (День створіння).

Провести освітньо-виховні заходи екологічного спрямування, а також спробувати реалізувати різноманітні практичні ініціативи та справи милосердя стосовно природи.

16 вересня – Міжнародний день захисту озонowego шару.

Ознайомлення з поняттям "озон" та необхідністю збереження озонowego шару, який фільтрує сонячне проміння і попереджує шкідливий вплив ультрафіолетового проміння на поверхню Землі, тим самим зберігаючи життя на планеті.

27 вересня – Міжнародний День туризму.

Всесвітній день туризму – свято, яке відзначається щорічно 27 вересня з метою пропаганди туризму, висвітлення його внеску в економіку та екологію світової спільноти, розвитку зв'язків між народами різних країн. Похід на озеро.

30 вересня – 1 жовтня – Міжнародні дні спостереження за птахами.

Такі дні проводяться з ініціативи товариств охорони птахів. Під час акції фіксується, які види птахів зустрічаються у нашій місцевості, в якій кількості, особливості їхньої поведінки тощо. Основною метою цієї акції є заохочення школярів до пізнання світу пернатих і привернення уваги до проблем їхнього збереження, оскільки, внаслідок діяльності людини і забруднення довкілля, чисельність деяких

видів значно зменшується або ж знаходиться під загрозою зникнення. Створити виставку малюнків: "Птахи рідного краю".

Жовтень

2 жовтня — Всесвітній день свійських тварин.

Всесвітній день свійських тварин святкується щороку 2 жовтня з 1983 р., у день народження Махатми Ганді — передового борця за гуманне поводження зі свійськими тваринами. Відзначення цього дня має на меті викрити, оприлюднити, оплатити та досягти зменшення у майбутньому даремних страждань і смерті мільярдів корів, свиней та інших свійських тварин. В цей день також викриваються спустошувальні наслідки впливу інтенсивного тваринництва на здоров'я людини та стан довкілля. Провести екскурсію до місцевого фермера. Спостереження за життям свійських тварин.

4 жовтня — Всесвітній день захисту тварин.

Рішення про щорічне святкування такого дня 4 жовтня було прийняте ще у 1931 р. учасниками Міжнародного конгресу прихильників руху із захисту природи, який проходив в Італії. Це рішення підтримали організації, створені з метою захисту тварин у різних країнах світу. До цього дня випустити газету "Тварини, занесені до Червоної книги".

10 Жовтня — Міжнародний день із зменшення небезпеки стихійних лих.

Провести дискусію: "Як не стати жертвою стихійних екологічних і техногенних лих та як небезпеки перетворюються у катастрофи".

Листопад

24 листопада — День без покупок.

Мета Дня без покупок — звернути увагу на соціальні, економічні, екологічні та етичні наслідки сучасної культури споживацтва і дати зрозуміти людуству, що крім різних товарів та матеріальних речей у світі існує багато важливіших цінностей. Акція: "Зроби іграшку своїми руками".

Л і т е р а т у р а

1. Білявський Г. О. та ін. Основи екології. Підручник / Г. О. Білявський. — К. : Либідь, 2004.
2. Казанский Д. А. Введение в экологию / Д. А. Казанский, И. И. Крышев, Н. С. Работнов — М. : издАТ, 1992.
3. Волошин О. М. Скарбничка цікавинок з природознавства / О. М. Волошин. — Тернопіль: Підручники і посібники, 1999.
4. Данилко О. Ю. Охорона навколишнього середовища в початкових класах. Посібник для вчителя / О. Ю. Данилко. — Тернопіль : Підручники і посібники, 1999.
5. Іванова О. Формування екологічної культури // Початкова школа. — 1998. — № 8. — С. 40–43.
6. Іщенко Л. Наступність в екологічному вихованні // Початкова школа. — 1998. № 9.
7. Лях В. Казка в екологічному вихованні молодших школярів. // Початкова школа. — 2001. — № 1.
8. Мелаш В. Екологія для молодших школярів // Початкова школа. — 2001. — № 3.
9. Омельченко М. Завдання з екології — засіб розвитку творчих здібностей юнаків // Початкова школа. — 1999. — №1. — С. 25–27.
10. Симонова Л. П. Экологическое образование в начальной школе. Учебное пособие для студентов средних педзаведений / Л. П. Симонова. — М. : Издательский центр "Академия", 2000.
11. Твоя планета Земля. Книга для читання про природу для молодших школярів / Автор-упорядник В.О Мартиненко, В. М. Волошук. — К. : Інтерпрес ЛТД, 1999.
12. Білявський Г. О., Фурдуй Р. С. Основи екологічних знань / Г. О. Білявський. — К. : "Либідь", 1997.